

GÖZETLEME TEKNİKLERİ

Panoptikon-Sinoptikon

Yahya İNCETAHTACI

Eskiyeni Yayınları: 210

GÖZETLEME TEKNİKLERİ
Panoptikon-Sinoptikon

Yahya İNCETAHTACI

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2023

ISBN: 978-625-6781-22-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

GÖZETLEME TEKNİKLERİ

Panoptikon-Sinoptikon

Yahya İNCETAHTACI

Ankara 2023

Yahya İNCETAHTACI

Lisansını Gazi Üniversitesi İktisat Bölümünde tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde “Katı modernlikten akışkan modernliğe geçişte gözetim: Foucault ve Bauman’da panoptik ve sinoptik” başlıklı teziyle Felsefe Yüksek Lisans ve “Bir Araçsal Rasyonalite Eleştirisi” başlıklı teziyle Felsefe Doktora derecesi aldı. Halen Ankara Hacı Bayram Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

ÖN SÖZ

Katı modernite, öncesiyle arasında keskin ve geçilmez bir sınırın çizilmesine salık veren birçok kavram ve olgu üzerinden kendisini ortaya koyar. Bu bakımdan düşünce tarihi içerisinde Katı modernite merkezli dönemselliklere gidilmesi tabii bir durum olarak temayüz eder. Nitekim mimariden resme, dinden eğitime kadar hayata düşünce ve pratik üzerinden uzanan her alan Katı moderniteyle birlikte sorgulamaya açılarak değişimden öte bir dönüşüme tabi olur. Tüm bu dönüşümlerin altında yatan temel saik ise Katı modernitenin eksiksiz, tam ve var olanların bütününe ege-men olabilen bir özne kurma arzusu ve bu arzunun tabii bir uzantısı olarak tecelli eden sınırları tahkim edilmiş, plan dışı hiçbir unsura izin vermeyen düzen oluşturma amacıdır. Bu anlamda özne kavramının bizatihi kendisi de dönüşmek durumunda kalır ve geçmiş dönemlerde çizilen çerçevelerin dışına çıkarak neredeyse *ex nihilo* bir şekilde kendisini tanımlanır.

Modern özne kendisini kendi dışından, değişmeyen, sınırlanamayan ve evrensel özelliğe sahip olarak kabul ettiği akıl üzerinden ayırır. Bu aşamadan itibaren ontik dünyanın bütünü Kartezyen öznenin zihnindeki tasarımlara indirgenirken bilginin dünyası, var olanların dünyasının önüne geçer, ya da daha farklı bir tabirle ontoloji epistemik sınırlara indirgenir. Özne bu aşamadan itibaren zaman ve mekân hudutlarına tabi, belirli bir geçmişi olan, etkilenimlere açık bir varlık olmaktan çıkar.

Kartezyen özne bu doğrultuda tüm alanlarını ihata edebildiği, tam olarak kontrolüne alabildiği bir düzen tesis etmek adına gözetim merkezli pratiklere başvurur. Panoptikon olarak nitelendirilen bu gözetim pratiğinin temel ilkesi hiçbir zaman kendisini göstermeyen bir gözetenele, her daim görünebilme potansiyeli içerisinde bulunan gözetilenleri bir araya getirmek üzerinedir. Bu şekilde iki farklı düzlem aynı mekânın içerisine alınır. Böylece her an gözetiliyor olma duygusu ile kapatılan mahkûmlarda yani gözetlenenlerde istenen dönüşüm sağlanabilir.

Öte yandan Akışkan moderniteye geçişle birlikte Katı modernitenin Kartezyen öznesi parçalanmak durumunda kalır. Artık özne var olanların bütününe egemen olmaktan çıkar; kendisini dahi anlamlandıramayacak bir hale gelir. Bu şekilde kökensel açmazlara bağlanmak durumunda kalan öznenin düzen tesis edebilme imkânı da ortadan kalkar. Bununla beraber parçalanmış özne de gözetim olgusu tarafından çevrilidir. Akışkan modernitede panoptikon uygulaması devam ederken gözetim edimi ağırlıklı olarak herkesin birbirini her an gözetleyebildiği ve eş anlı gözlenebildiği sinoptikona ve salt sınırların tahkim edilmesi üzerine temayüz eden banoptikona bırakır. Buna göre banoptikon tarafından “temizlenen” düzlem panoptikon ve sinoptikon tarafından hem zorunlu hem de gönüllü şekilde gözetim altına alınır.

Yüksek lisans tezimin genişletilmiş hali olarak hazırlanan bu çalışma iki ana bölümden oluşur. Katı Modernite kavramı üzerinden gelişen birinci bölümde zorunlu gözetlenme olgusu olarak temayüz eden panoptikon kavramı ele alınır. Bahse konu pratiği oluşturan teorik düzlem/arka plan özellikle

Descartes felsefesi üzerinden incelenir. Bu doğrultuda modern öznenin neliği hususunda ayrıntılı bir tartışma yürütülür. Çünkü modern öznenin nasıl bir özne olduğu incelenmeden panoptikonun niçin hayata geçirildiği de tam olarak anlaşılacaktır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Akışkan Modernite kavramı merkeze alınır. Bu dönemle birlikte öznedeki ortaya çıkan parçalanma durumu peşi sıra gözetlenme tekniğini de esastan dönüştürür ve böylece sinoptikon olgusu panoptikonun yanında yerini alır. Öte yandan sınır denetimi olarak da anlaşılabilir bir başka gözetim tekniği olarak tebarüz eden banoptikon kavramı da incelenmeye tabi tutulur. Böylece Akışkan modernitede üç farklı gözetim tekniğinin eş anlı yürürlükte olduğu görülür. Çalışmamız temel olarak modernitenin ontik alanın bütününe ihata edebilme kuvvetiyle mücehhez, egemen bir özne kurma ve tüm olumsuzluklardan arı bir düzen oluşturma isteğinin gerçekleşemediğini göstermeyi amaçlar.

Bu itibarla tezin hazırlanmasında emeği geçen Prof. Dr. Celal Türer ile Doç. Dr. Selçuk Erincik'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yahya İNCETAHTACI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN ÖZNE, KATI MODERNİTE, SÖYLEM, BİYOPOLİTİK ARAÇLAR VE PANOPTİKON	21
1.1. Modern Özne	21
1.2. Katı Modernite	31
1.3. Söylem	45
1.4. Biyopolitik Araçlar	63
1.5. Panoptikon	74

İKİNCİ BÖLÜM

PARÇALAN ÖZNE, AKIŞKAN MODERNİTE, SİNOPTİKON, BANOPTİKON	85
2.1. Parçalanmış Özne	85
2.2. Akışkan Modernite	92
2.3. Sinoptikon	101
2.4. Banoptikon	112

SONUÇ	119
KAYNAKÇA	125